

2. Mérés feladat (10 pont)

Kromatográfia és elektroforézis

Bevezetés

A 2. mérési feladat célja:

- festékanyagok kromatográfiai vizsgálata,
- ionok vándorlásának tanulmányozása.

Kísérleti berendezés

A munkaasztalon a következőket találod:

- két nagyméretű műanyag pohár;
- kisméretű alumínium edény;
- két műanyag spatula, pár fogpiszkáló;
- négy db., egyenként 10 cm hosszú szűrőpapír csík, amiből:
  - egy csík, amin egy színes pont található, 3 cm-re a csík egyik végétől;
  - egy csík, amin két színes pont található, 3 cm-re a csík egyik végétől;
  - egy csík, amin két színes pont található, 1 cm-re a csík egyik végétől;
  - egy pont nélküli csík (ez az egyetlen rendelkezésedre álló tartalék, egy mérés esetleges megismétlésére).
- 12 db., kb. 5 cm hosszú szűrőpapír csík;
- ceruza;
- vonalzó;
- négy db. mikroszkóplemez;
- két db. krokodilcsipesz;
- négy db. sorba kötött 9 V-os elemből álló feszültségforrás:

A feszültségforrás pozitív kapcsához egy banándugóval ellátott vezeték csatlakozik. Egy másik vezetékkel, melynek egyik végén egy kisméretű, fekete színű krokodilcsipesz, a másik végén egy banándugó található, tetszőleges számú (egy és négy között) elemet kapcsolhatsz be az áramkörbe.
- voltmérő, a hozzá tartozó vezetékekkel;
- kisméretű műanyag pohár, benne egy szintelen folyadék;
- egy pár műanyag kesztyű;
- hasáb alakú műanyag doboz, benne néhány lila színű kristállyal.

Elméleti alapok

Képzeld el a vízmolekulát egy olyan háromszökgént, ahol a háromszög alapoldalának két végén található a két hidrogénatom, a háromszög csúcsában pedig az oxigénatom. Amikor a vízmolekula létrejön, az elektronok új eloszlása következtében a háromszög csúcsa negatív míg az alapja pozitív töltésű lesz. Ennek megfelelően a vízmolekula egy elektromos dipólus.

A szűrőpapír cellulóz szálaból áll, amelyeken rögzített helyzetű glükóz molekulák találhatók. Amikor a száraz szűrőpapír vízzel érintkezik, a vízmolekulák "felkúsznak" a papír mentén, mivel vonzzák őket a glükóz molekulák. A víz mindig a száraz rész irányába mozdul el, függetlenül attól, hogy a víz a száraz rész alatt, fölött, vagy ugyanazon a szinten helyezkedik el. Mozgásuk során a vízmolekulák mozgásra képes dipólusokkal vagy ionokkal találkozhatnak, amelyekhez elektrosztatikusan kapcsolódnak, és amelyeket ennek következtében a papír száraz része felé mozgatnak el.

A dipólusok és az ionok a vízmolekulákkal megegyező irányba mozdulnak el, de kisebb sebességgel. Az ionok vagy dipólusok sebessége függ attól, hogy milyen erősen kötődnek a vízmolekulákhoz, függ a töltésüktől, valamint a dipólusmomentumok nagyságától és a tömegüktől.

Ha különböző, poláris molekulákat tartalmazó anyagokra hat a papírcsíkon felkúszó víz, a különböző emelkedési sebességek lehetővé teszik a különböző molekulák szétválasztását.

A kromatográfia lényege a különböző anyagok szétválasztása a színük szerint, miközben a vízmolekulák mozgásba hozzák a poláris molekulákat vagy ionokat.

Ha a benedvesített papírfelület elektromos térben található, a molekulák az elektromos tér miatt is elmozdulnak. Ez az elmozdulás hozzáadódik a vízmolekulák által előidézett elmozduláshoz. Az ionok vándorlása elektromos térben lehetővé teszi a különböző ionok szétválasztását. Az ezen a szétválasztáson alapuló kémiai összetétel meghatározást hívják elektroforézisnek.

Ebben a mérési feladatban nem kell hibaszámítást csinálni!

Figyelem:

- Ne egyed/igyd meg a rendelkezésedre álló anyagokat!

- Tervezd meg figyelmesen a méréseidet. Vedd figyelembe azt, hogy mindegyik mérés legalább 10 percet vesz igénybe.

- Vigyázz a papírcsíkokra. Nem kaphatsz többet.

- Vigyázva hozd érintkezésbe a papírcsíkot a vízzel. A mérés akkor lesz pontos, ha a nedves részt a száraztól elválasztó vonal párhuzamos a víz felszínével.

- Azért hogy jól nyomon követhesd a víz emelkedését a papírcsík mentén, javasoljuk, hogy húzzál egymástól egyforma, 2 - 5 mm távolságra az eredetileg berajzolt vonallal párhuzamos vonalakat.

A - Kromatográfia

1. feladat - Ismerkedés a méréssel

A kromatográfia egy módszer elegyek szétválasztására, mely azon alapul, hogy egyes anyagok poláris molekulái vagy ionjai egy adott porózus anyagban különböző sebességgel mozognak. Annak ellenére, hogy igen gyakran használják a kémia keretén belül, a kromatográfia fizikai jelenségeken alapul.

A mérési feladat során megismerkedsz a kísérleti módszerrel.

Előbb azt a 10 cm hosszú papírcsíkot használd, amelyen egy színes pont található. Az ábrának megfelelően, kb. 2,5 cm-re a végétől hajlítsd be, majd akaszd az egyik vízzel telt nagy pohár peremére. A pohárban a vízfelszín 0,5 cm-re legyen a pohár peremétől. A papírcsík alsó végét támaszd az alumínium edény aljához.

A nedvesedési vonal az a vonal, ameddig egy adott pillanatban a víz benedvesíti a papírcsíkot. Miután a nedvesedési vonal áthalad a színes ponton, azt látod, hogy a pontból egy színes folt alakul ki, ami a papírcsík mentén terjed abba az irányba, amerre a nedvesedési vonal is halad.

Indítsd el a stopperórát abban a pillanatban amikor a nedvesedési vonal áthalad a színes ponton. Jegyezd fel azokat az időpontokat amikor a nedvesedési vonal eléri az általad berajzolt vonalakat. Jegyezd fel azokat az időpontokat is, amikor a színes tartomány érinti ezeket a vonalakat.

1.a. Ábrázold grafikusán a nedvesedési vonal helyzetét az idő függvényében. Legyen az elmozdulás tengelyének origója a színes pont helyzetének megfelelő pont.

1.b. Ábrázold grafikusán a színes terület szélének a helyzetét az idő függvényében.

1.c. A színes terület időbeli változását leíró adatokat felhasználva ellenőrizd le azt a törvényt, miszerint a színes terület mozgó szélének x koordinátájának a négyzete az idővel arányos:

$$x^2 = b \cdot t \quad (1)$$

Ábrázold grafikusán az (1) függvényt és határozd meg a b együttható értékét.

1.d. Minden egyes mérési időpontra számítsd ki az R_f ún. retenciós tényezőt, amelyet az azonos idő alatt a színes terület széle és a nedvesedési vonal által megtett távolságok arányaként definiálunk. Ábrázold grafikusán az $R_f = R_f(t)$ függvényt.

1.e. Ha megmérte két különböző (1-es, illetve 2-es) színezőanyagra ugyanabban az oldószerben (vízben) az R_{f1} és R_{f2} tényezőket, és azt tapasztaltad hogy $R_{f1} > R_{f2}$, akkor mondd meg, hogy a két színezőanyag közül melyiknek nagyobb az oldhatósága a vízben. Válaszodat röviden indokold.

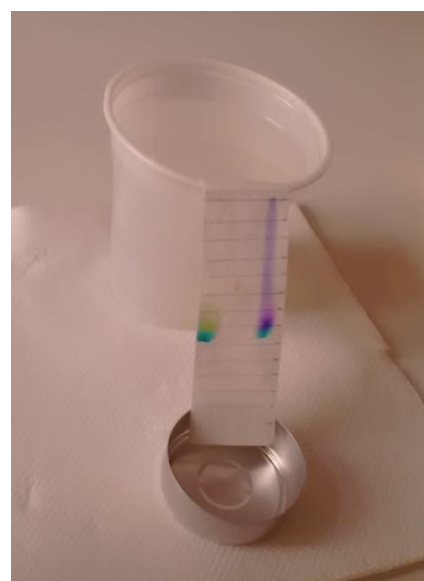
2. Mérési feladat - Színezett rész emelkedése és ereszkedése

Ismételd meg az 1. mérési feladatnál leírt kísérletet annak a szűrőpapírnak a segítségével, amelyiken két színes pont található 3 cm távolságra az egyik végétől. Így tanulmányozni fogod, hogy a nedvesedési vonal, és a színes folt széle hogy fog lefelé elmozdulni az itatóspapír csíkon.

2.a. Mindkét színes pont esetében ábrázoljad külön grafikonon a színes rész mozgó határvonala helyzetének időfüggését.

2.b. Felhasználva a mért adatokat (mindkét színes foltra vonatkozóan) és a megfelelő grafikus ábrázolásokat, határozd meg a b együttható értékét az (1)-es összefüggésből mindkét festékanyagra.

A továbbiakban tanulmányoznod kell a nedves rész határvonala és a színes résznek az emelkedő mozgását az itatóspapír csíkon. A kisméretű alumíniumedénybe a pipetta segítségével tegyél körülbelül 3 mm magas vízréteget. Használd az egyik végétől 1 cm távolságra található színes pontokkal ellátott itatóspapír csíkot. Hajtsd be a pontokkal ellentétes végét a papír-csíknak, és akaszd egy üres és száraz pohár szájára. A két színes ponttal ellátott végét az itatósnak tedd a vizet tartalmazó edénybe, úgy, hogy körülbelül 3 mm mélyen merüljön a vízbe. Abban a pillanatban amikor a nedvesítés határvonala eléri a színes pontokat indítsd el a stopperórát. Jegyezd le azokat az időpillanatokat amikor a színes részek eléri a ceruzával meghúzott jeleket.

Válaszd az elmozdulás-tengely kezdőpontjának azt a helyet, ahol kezdetben található a színes pontok.

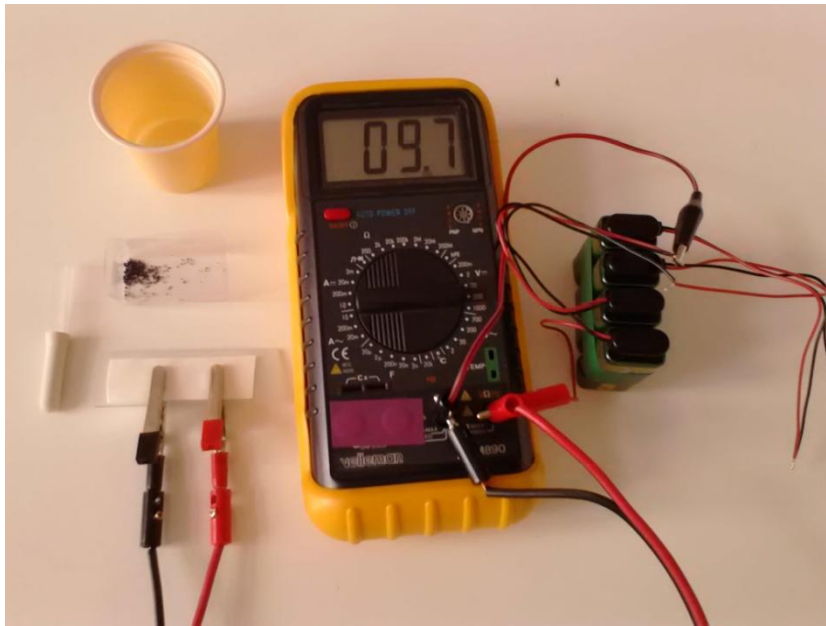
2.c. Felhasználva az (1)-es egyenletet, határozd meg a színes rész szélének v sebességét az elmozdulás függvényében: $v = v(x)$.

2.d. Mindkét emelkedő színes részre ábrázold külön grafikonon a sebességet az elmozdulás reciprokának függvényében: $v = f\left(\frac{1}{x}\right)$. Számítsd ki mindkét grafikon esetében a meredekséget.

3. Mérési feladat - Elektroforézis

Felhasználva a rendelkezésedre álló áramköri elemeket, állítsd össze az áramforrást, amely egytől négy áramforrásból állhat. Kapcsold az áramforrást a voltmérőre. Felhasználva a két vezeték, csatlakoztasd a voltmérő kapcsait a két krokodilcsipeszhez.

Helyezz egymásra három, körülbelül 5 cm hosszúságú itatóspapírt, amely így egy csomagot alkot. Helyezd a csomagot egy mikroszkóplemezre, és rögzítsd két egymástól 2 cm távolságra található krokodilcsipesz segítségével. A pipetta segítségével nedvesítsd be a csomagot a teljes felszínén, felhasználva azt a kis pohárban található folyadékot, melyet a munkaasztalnak a terem közepe felül eső végén találsz meg.

Az átlátszó műanyag dobozban egy bizonyos só ibolyaszínű kristályai találhatók. Használd a spatulát, fogpiszkálót, vagy csipeszt, (a laboratórium közepső, magasabb részén találhatod meg) és helyezz egy kristályt az ibolyaszínű sóból az itatóspapírra, a két krokodilcsipesz közé. Abban a pillanatban amikor a kristályt ráhelyezted a papírra, indítsd el a stopperórát, és jelöld meg a ceruzával a kristálynak a helyét, ahol ráesett az itatóspapírra. Mérd meg azt az időt, amely ahhoz szükséges, hogy az ibolyaszínű foltok 5-7 mm távolságra mozduljanak el a kristályhoz képest.

3.a. A kristály beesési pontja és a mozgó folt határvonala közötti távolság, illetve az ehhez tartozó idő legalább öt különböző mérési adata alapján határozd meg a mozgó folt sebességét.

Végezz el hasonló méréseket az ionok vándorlási sebességére egy, két, három és négy elemnek megfelelő feszültség esetében.

3.b. Az ionok vándorlási sebességeit írd be egy táblázatba az elmozdulást előidéző E elektromos térerősség függvényében. Ábrázold grafikusan a $v = v(E)$ összefüggést, és értelmezd a kapott eredményt.

© *Javasolták:*

*Prof. dr. Delia DAVIDESCU
Conf. univ. dr. Adrian DAFINEI*

Válaszlap

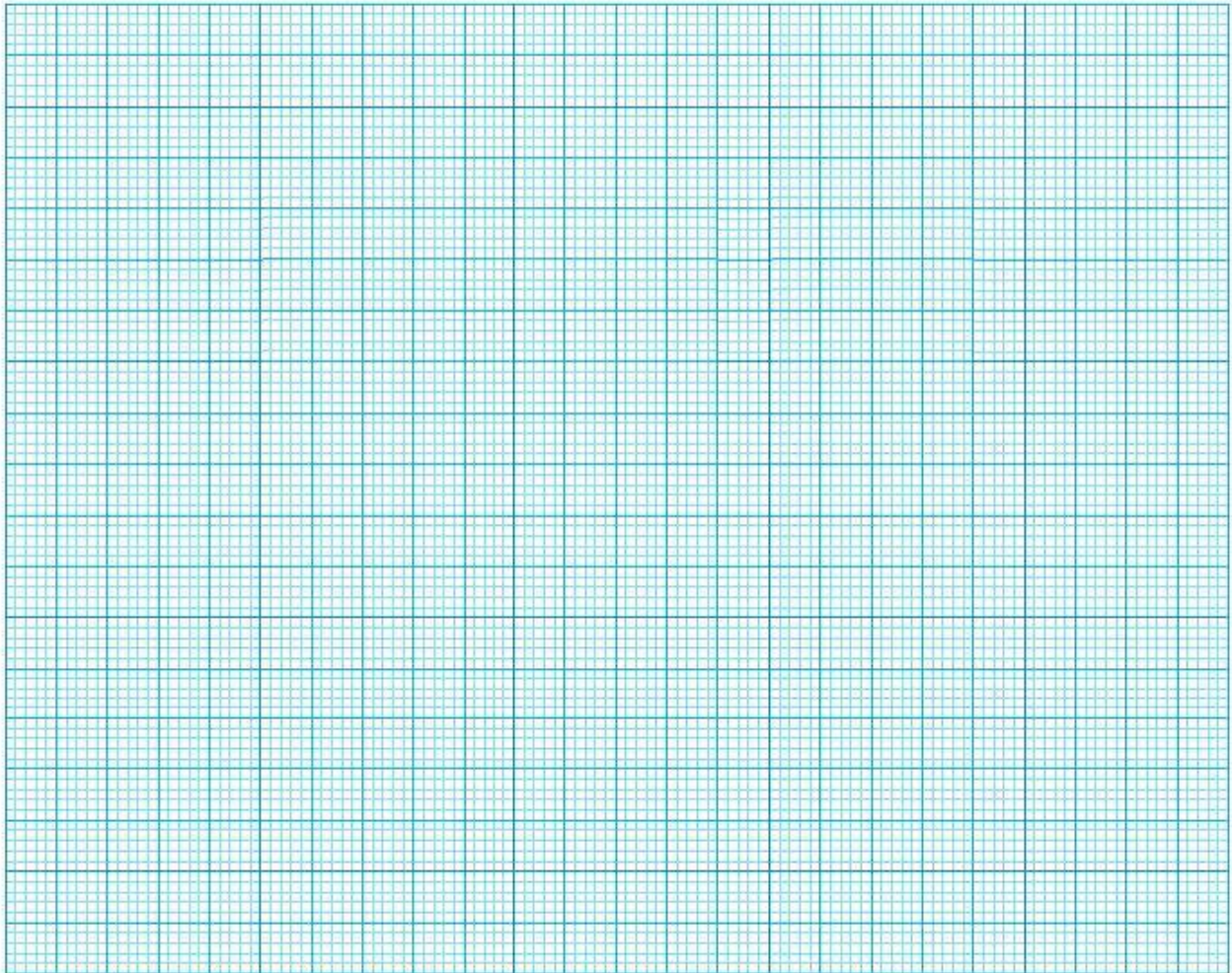
2. mérési feladat (10 pont)

Kromatográfia és elektroforézis.

1. Mérési feladat- Ismerkedés a méréssel

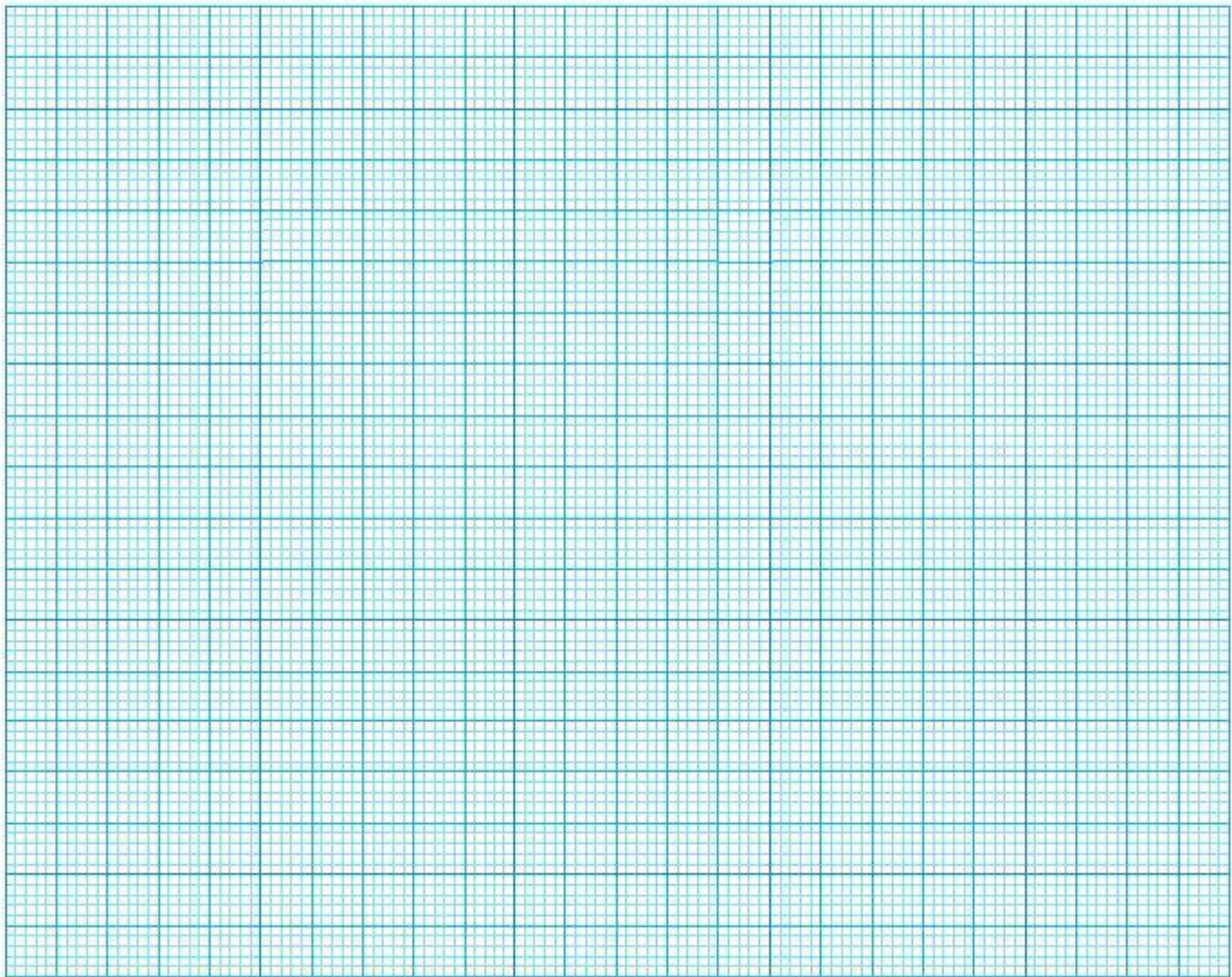
1.a. Ábrázold grafikusan a nedvesedési vonal helyzetét az idő függvényében.

0,50 p

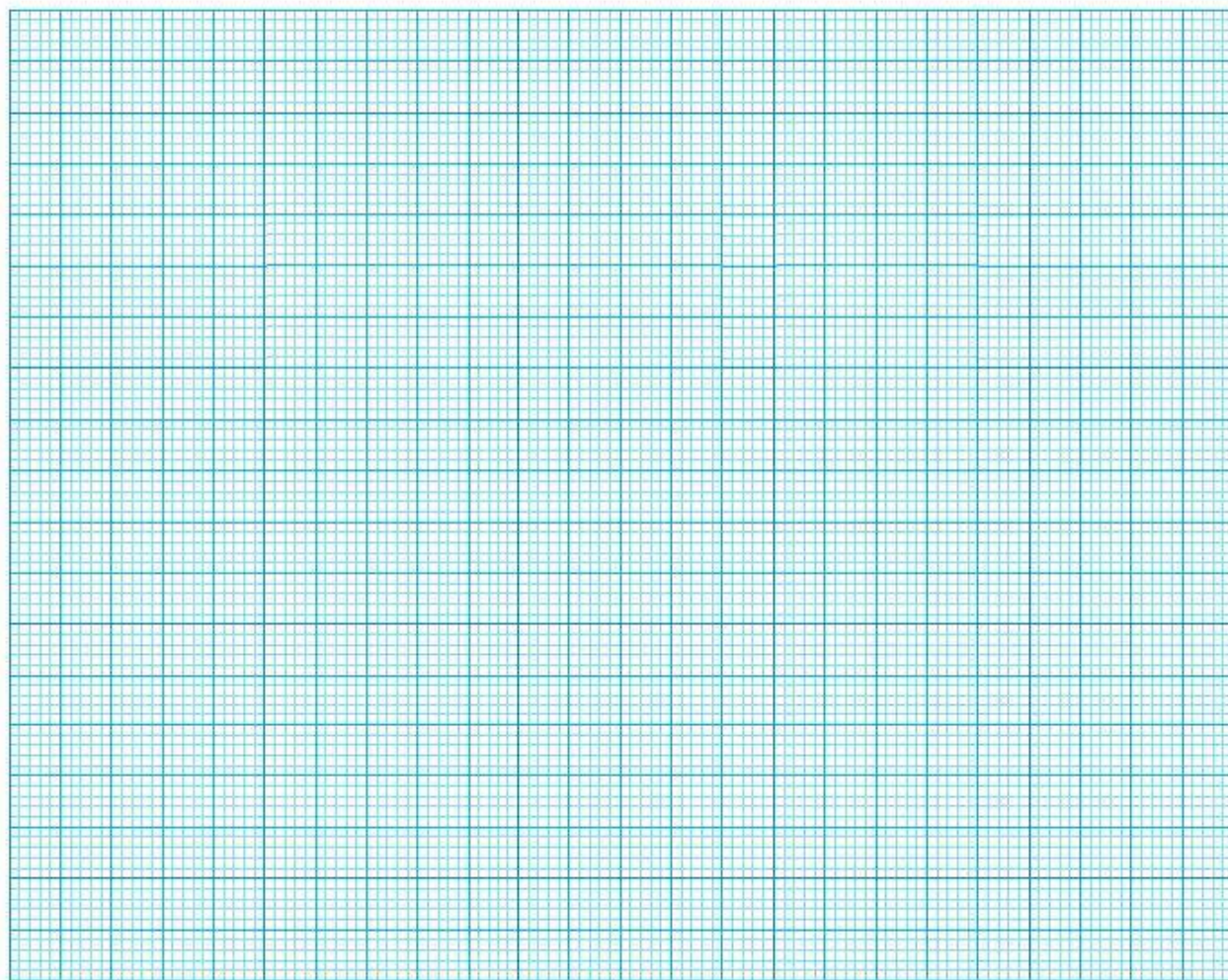

$t(s)$	$x(mm)$	

1.b. Ábrázold grafikusan a színes terület szélének a helyzetét az idő függvényében. 0,50 p

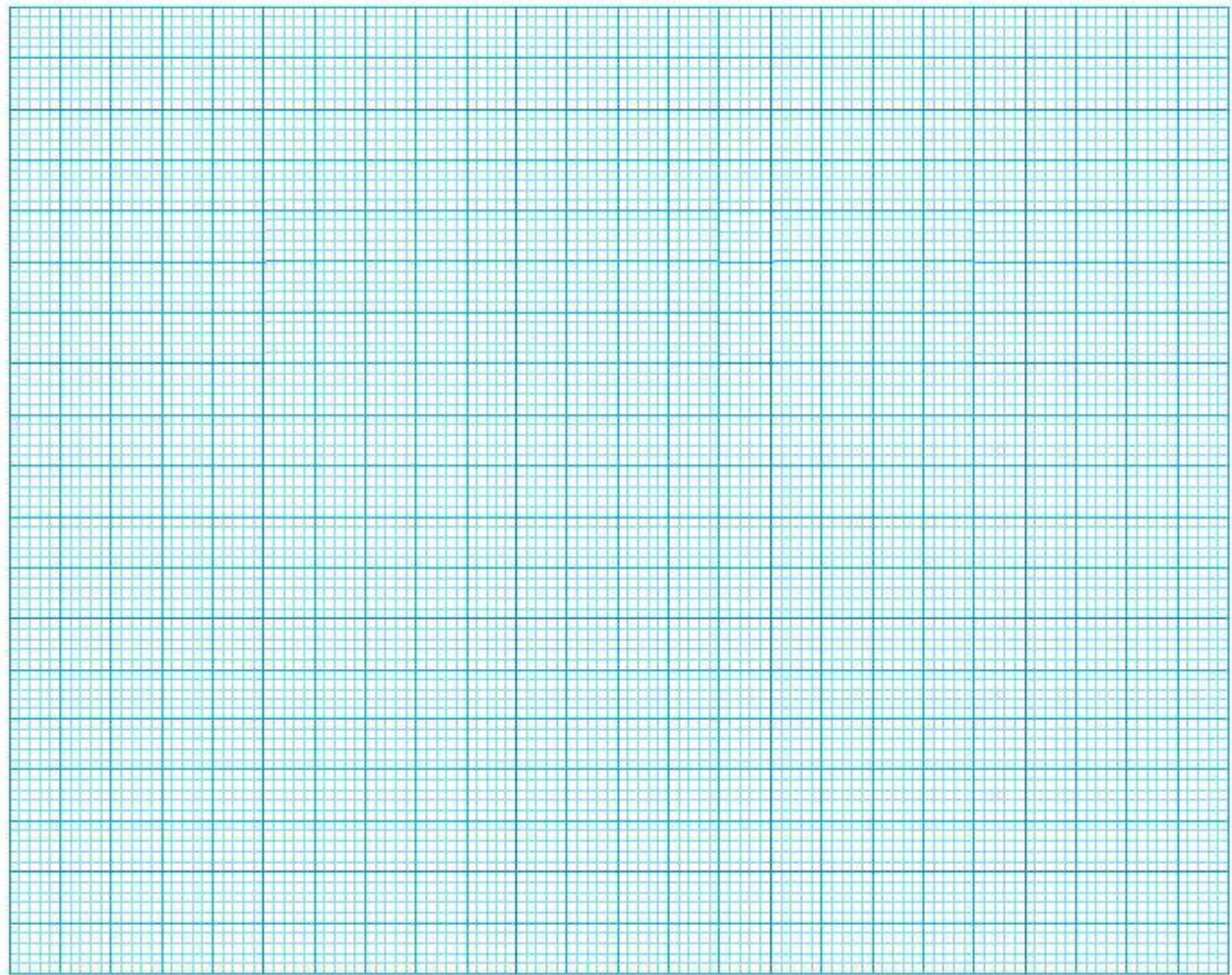

1.c. Ábrázold grafikusan az (1) függvényt és határozd meg a b együttható értékét. 1 p

A b együttható értéke:

1.d. Minden egyes mérési időpontra számítsd ki az R_f ún. retenciós tényezőt, amelyet az azonos idő alatt a színes terület széle és a nedvesedési vonal által megtett távolságok arányaként definiálunk. Ábrázold grafikusán az $R_f = R_f(t)$ függvényt. 1 p

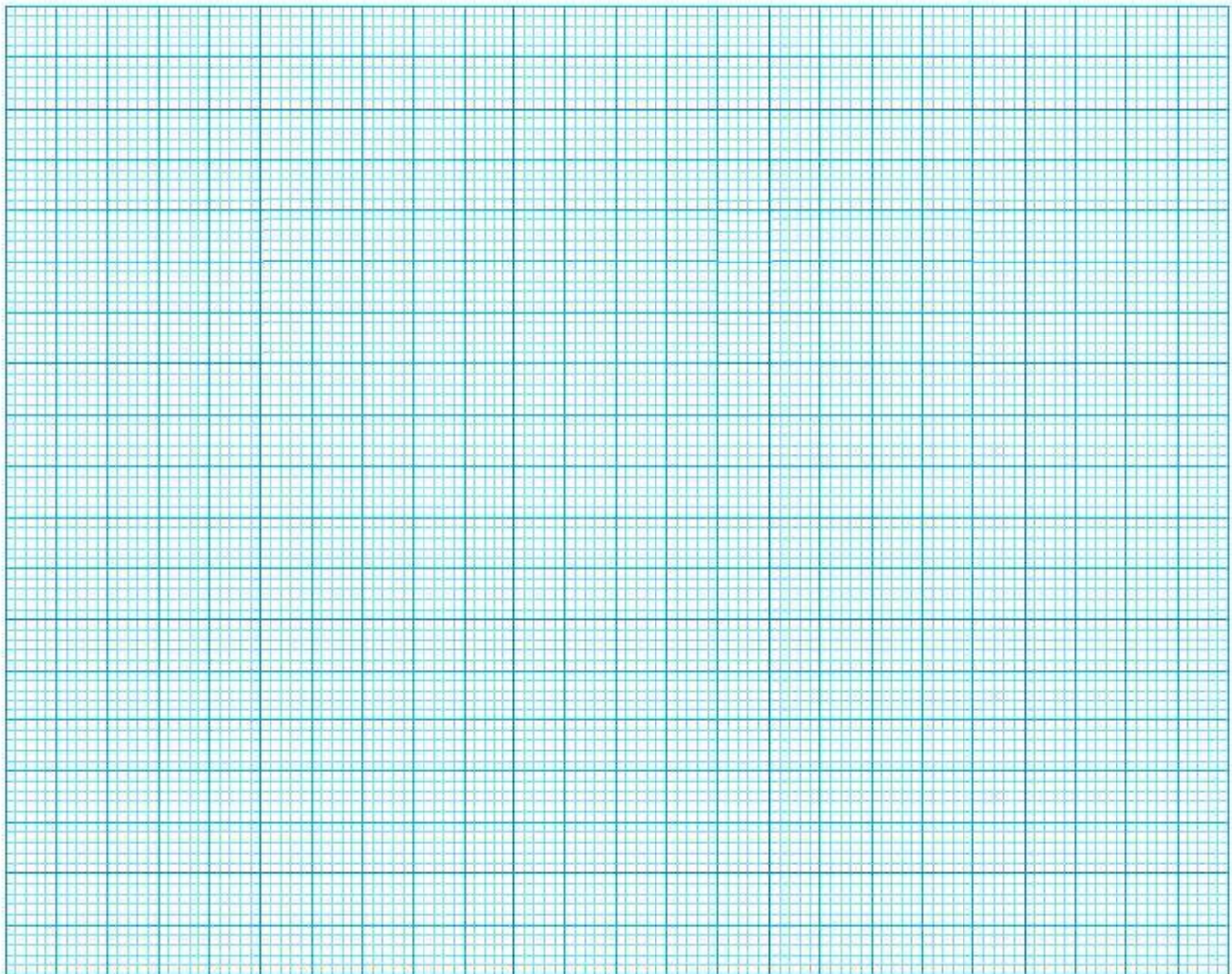
1.e. Ha megmérte két különböző (1-es, illetve 2-es) színezőanyagra ugyanabban az oldószerben (vízben) az R_{f1} és R_{f2} tényezőket, és azt tapasztaltad hogy $R_{f1} > R_{f2}$, akkor mondd meg, hogy a két színezőanyag közül melyiknek nagyobb az oldhatósága a vízben. Válaszodat röviden indokold.

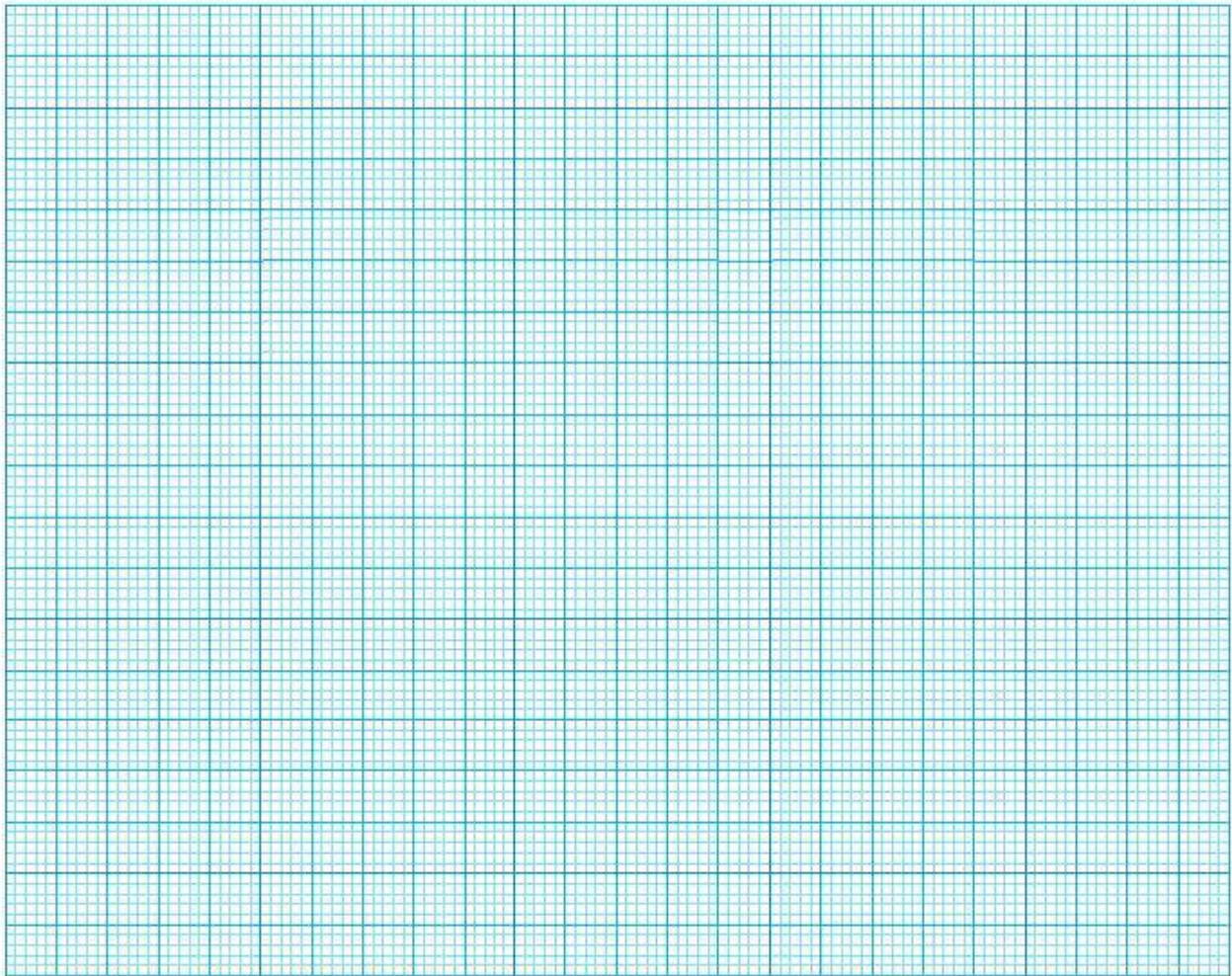
1 p

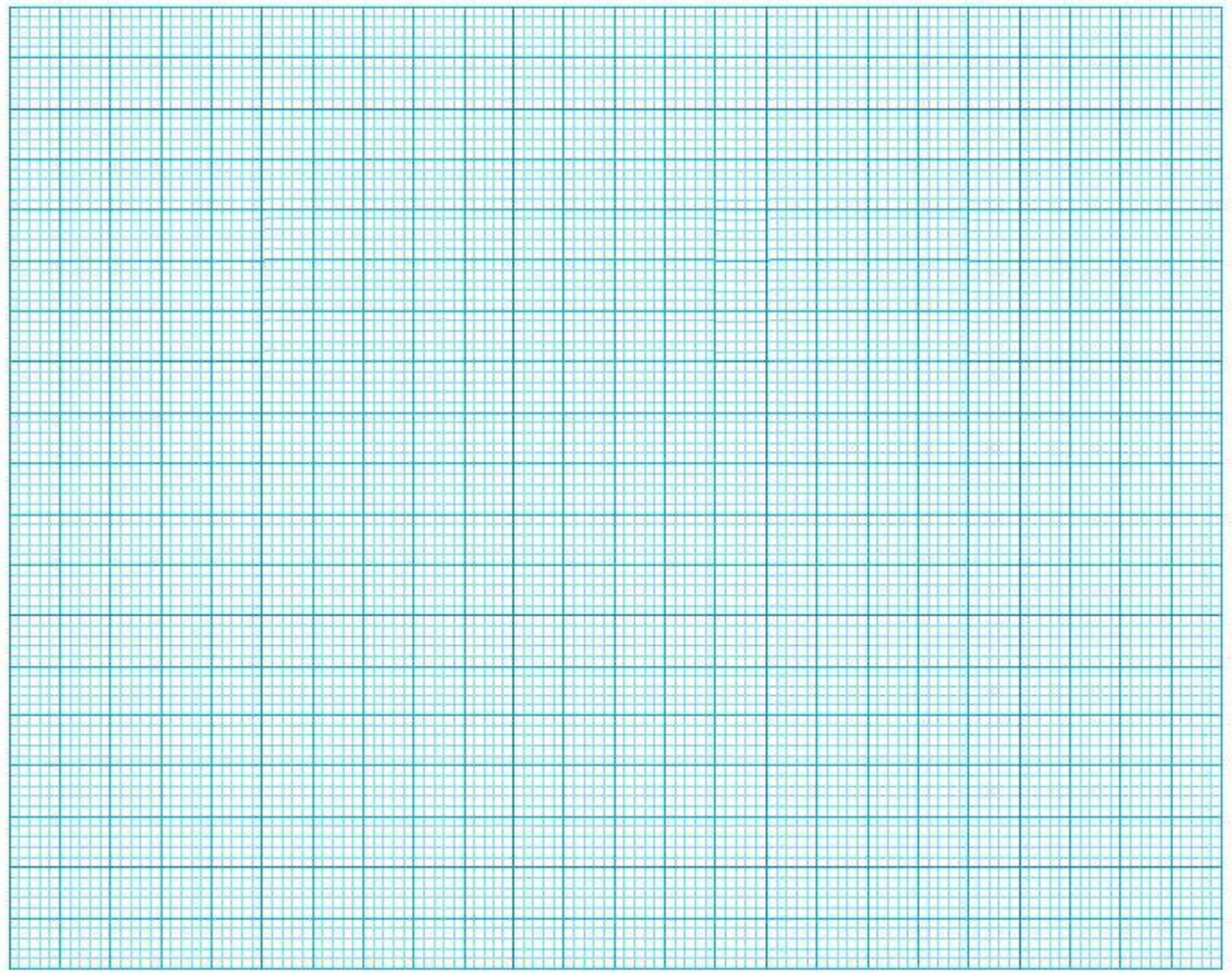
2. Mérés feladat - Színezett rész emelkedése és ereszkedése

2.a. Mindkét színes pont esetében ábrázoljad külön grafikonon a színes rész mozgó határvonala helyzetének időfüggését. 1,50 p

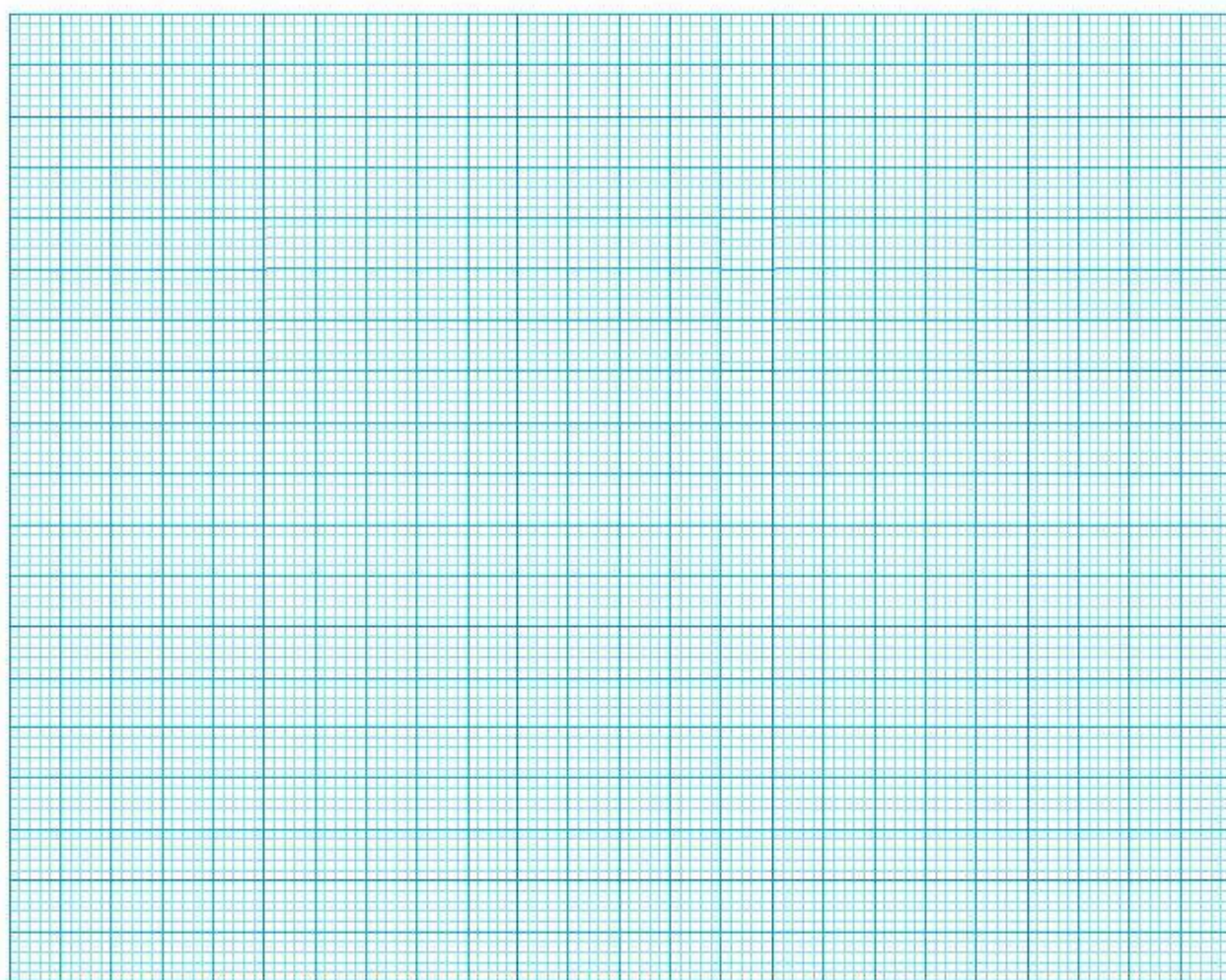

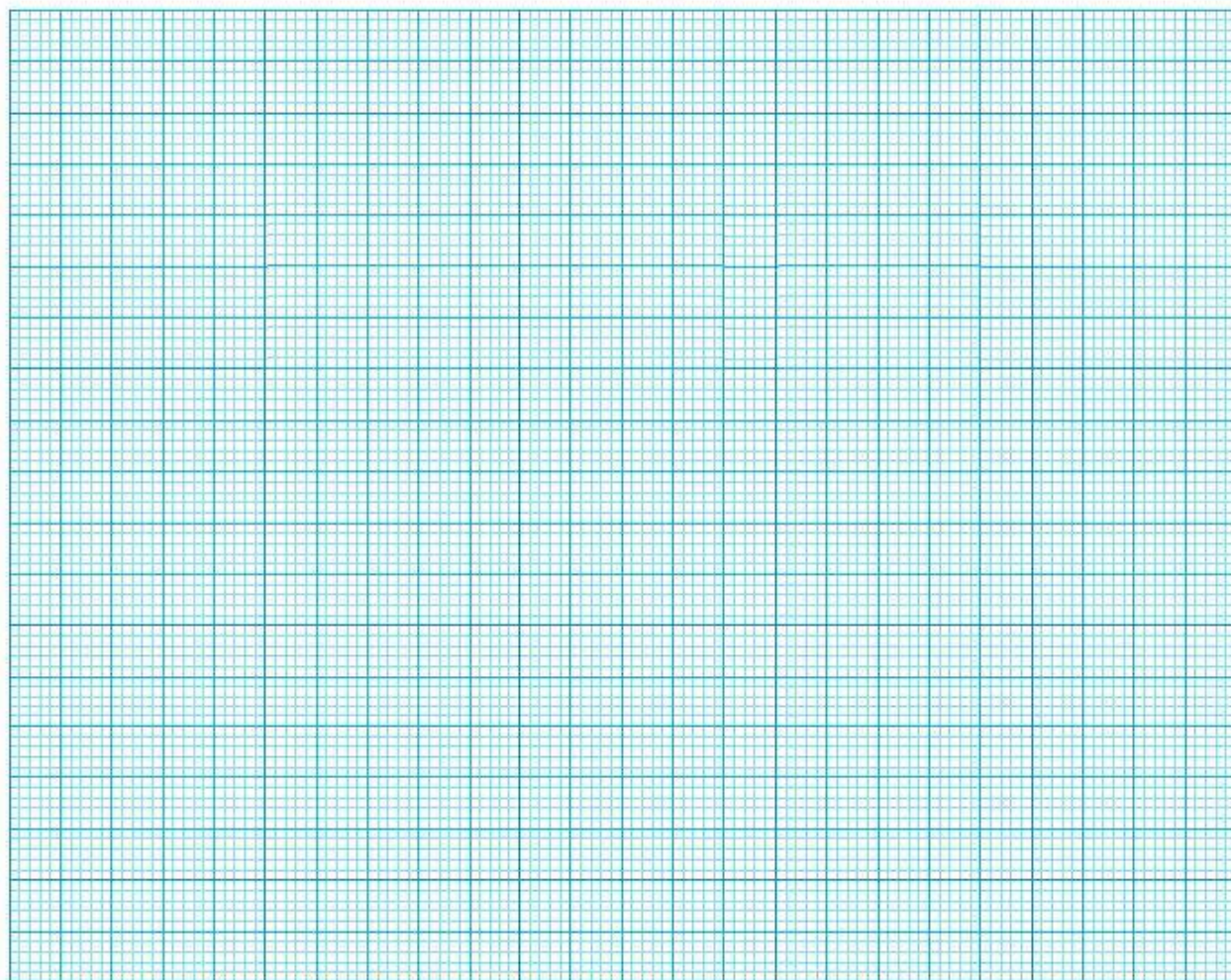
A b együttható értéke:

2.c. Felhasználva az (1)-es egyenletet, határozd meg a színes rész szélének v sebességét az elmozdulás függvényében: $v = v(x)$. 0,50 p

2.d. Mindkét emelkedő színes részre ábrázold külön grafikonon a sebességet az elmozdulás reciprokának függvényében: $v = f\left(\frac{1}{x}\right)$. Számítsd ki mindkét grafikon esetében a meredekséget.

1 p

3 .Mérési feladat - Elektroforézis

3.a. A kristály beesési pontja és a mozgó folt határvonala közötti távolság, illetve az ehhez tartozó idő legalább öt különböző mérési adata alapján határozd meg a mozgó folt sebességét. 1 p

3.b. Az ionok vándorlási sebességeit írd be egy táblázatba az elmozdulást előidéző E elektromos térerősség függvényében. Ábrázold grafikusan a $v = v(E)$ összefüggést, és értelmezd a kapott eredményt. 1 p